

Hvis du er uenig med populisterne, er du ikke en del af folket

Nikolaj Houmann Mortensen: *Information den 8. 10.17*

Populismen kan hverken defineres ud fra politisk stil, ideologi eller en bestemt type vælgere. I stedet skal den kendes på en logik om at være den eneste legitime repræsentant for et forestillet ægte og homogent folk. Og det gør den grundlæggende farlig, mener idéhistoriker Jan-Werner Müller. De går deres sejrsgang i Europa, USA og Asien. Efterhånden har populisterne afgørende indflydelse i både Skandinavien, Øst-, Central- og Vesteuropa. Og muligvis sætter én af dem sig i stolen som verdens mest magtfulde mand efter den 8. november i år.

De kommer især ind fra højre: Le Pen, Orbán, Trump og Farage. Selvom Bernie Sanders selvfølgelig blev udråbt til venstrepopulist, ligesom det spanske Podemos-parti og det græske Syriza også blev det, efter de havde vundet folkelig opbakning på deres protester mod den europæiske sparepolitik.

Men hvorfor oplever højrepopulismen i øjeblikket så stor en fremgang sammenlignet med venstrepopulismen?

Spørger man den tyske idéhistoriker og professor ved Princeton University Jan-Werner Müller, er det et svigt i politisk dømmekraft overhovedet at placere Sanders og den sydeuropæiske venstrefløj i samme kategori som højrepopulisterne.

Gør man det, viderefører man mest af alt økonomernes sædvanlige forståelse af populistere som dem med de 'utopiske' og 'uansvarlige' politikker, mener han.

»De fleste af de bevægelser og partier, der kaldes venstrepopulistiske i USA og Europa i dag – primært Podemos og Syriza – er for det meste ikke populistere. De er meget unge fænomener, de udvikler sig og afprøver forskellige strategier. Det er rigtigt, at der har været øjeblikke, hvor de gik i en klart populistisk retning. Især da Syriza under folkeafstemningen sidste sommer anvendte en retorik, som

sagde, at hvis man stemte ja, ville man i bund og grund miste sin status som en god græsk borger og blive en forræder mod græsk uafhængighed. Men generelt kan jeg ikke se det som et træk i deres retorik,« siger han.

Der eksisterer skam venstrepopulisme, understreger Jan-Werner Müller, hvis bog *Was ist Populismus?* i næste uge udkommer på dansk.

Venstrepopulismen optager bare slet ikke samme prominente plads som højrepopulismen i øjeblikket. Og så har den hovedsagligt figureret i Latinamerika.

»Jeg siger ikke, at vi per definition ikke kan have venstreorienteret populisme, fordi det er rigtigt, at en person som Hugo Chavez utvivlsomt var venstrepopulist efter min forståelse af begrebet: én, der ikke accepterede, at der kunne være legitim uenighed med hans politik. Var du uenig med Chavez, var du en fjende af det venezuelanske folk, og det er en populistisk og ikke en demokratisk indstilling at have,« siger han.

Populisme ifølge Jan-Werner Müller

Populisme er ifølge Jan-Werner Müller at fremstille sig selv som den eneste legitime repræsentant for et ægte, homogent folk. Af dette træk følger, at alle andre politikere og partier automatisk bliver illegitime. Dermed bliver selve systemet også anset for at være korrump, hvis populisternes f.eks. taber en folkeafstemning – for populisterne repræsenterer jo altid folkets vilje. Populismen er samtidig ekskluderende på befolkningsniveau, for de dele af befolkningen, som ikke støtter populisternes linje, kan ikke være en del af det sande, homogene folk, som populistten altid kan tale på vegne af.

Anti-pluralisme

Når hverken Syriza, Podemos eller Bernie Sanders kan betragtes som deciderede populistter, er det fordi, en alternativ økonomisk politik ikke er det, der definerer en populist. Ligesom det ikke nødvendigvis gør én til populist at kritisere eliten og det etablerede system eller at være del af et protestparti.

Populisterne kendes derimod på, at de påstår at repræsentere selve folket, forklarer Jan-Werner Müller.

»Det særlige ved populister er, at de hævder, at de og kun de repræsenterer, hvad de plejer at betegne som det sande folk. Så i tillæg til anti-elitisme er der også, hvad jeg ville kalde anti-pluralisme. Og i en vis forstand kræver de, hvad man kunne kalde en slags moralsk monopol på repræsentation.«

Derfor er Donald Trump med sin retorik et klart eksempel på en populist, mener Jan-Werner Müller.

»Han er en populist, fordi han siger, at der er et ægte amerikansk folk derude, og at han er deres eneste repræsentant. Og han har gjort det meget klart, at han anser alle andre politiske kandidater – især Hillary – som illegitime og amoralske. Det er ikke en uenighed om politik, og det er ikke engang en uenighed om, hvordan USA bør se ud i form af identitet og så videre,« forklarer Jan-Werner Müller og fortsætter om Trump:

»Hans flirten med vold er i overensstemmelse med populisme, for en populist anerkender ikke reelt sin politiske modstander. Så den måde, han flere gange tilsyneladende har tilskyndet til vold, er ikke i modstrid med populisme, selvom det selvfølgelig ikke er alle populister, der gør det.«

Populismens indtog har overordnet to ret vidtgående konsekvenser, forklarer idéhistorikeren.

»Den ene er, at populisterne egentlig hævder, at alle andre mulige repræsentanter, politikere og partier er illegitime – de er alle korrupte, de tjener ikke folket rigtigt, de arbejder i virkeligheden for EU, eller hvad det nu måtte være. Den anden konsekvens, som måske er mindre indlysende, er, at for at gøre deres krav på repræsentativt monopol plausibelt, vil de også stille spørgsmålstejn ved, hvorvidt de, der ikke støtter populisternes, egentlig tilhører folket. Så min idé er, at der foregår eksklusion på to niveauer: Der er en

udelukkelse på elitens niveau – alle de andre politikere og partier er illegitime – men mindre tydeligt foregår der også en udelukkelse på borgerniveau.«

– Er populistere så per definition udemokratiske eller mindre demokratiske end ikke-populistiske politiske repræsentanter?

»Jeg vil sige, at de altid udgør en fare for demokratiet, fordi vi ikke kan have demokrati uden pluralisme. Vi er nødt til at give slip på fantasien om et homogent folk, der taler med én stemme, har let identificerbare interesser og så videre. Derfor er populistere ikke som andre 'normale politikere' i et demokrati,« forklarer han.

Viktor Orbán i Ungarn og Recep Erdoğan i Tyrkiet er eksempler på, at populistere ofte bevæger sig i en autoritær retning, når de kommer til magten.

Hvis de ikke opnår flertal, beskylder de typisk systemet for at være korrump, for der må jo være noget galt, når de ikke bekræftes i at være folkets eneste sande repræsentanter, forklarer Jan-Werner Müller.

»Jeg tror, det er derfor, vi ser så mange eksempler på, at tabende populistere straks vil sige, at der foregår valgsvindel, ligesom Trump gjorde det hver eneste gang han tabte i primærvalgene, og ligesom han på forhånd har gjort i forhold til 8. november. Eller ligesom den tabende kandidat i Østrig gjorde det ved valget i maj. Det sender et signal til borgerne om, at der må være noget grundlæggende galt med vores demokrati i dets nuværende form.«

Socialpsykologiske tilfælde

Populisternes succes bliver ofte forklaret med, at deres støtter er 'vrede' eller 'bange'. Trumps og Dansk Folkepartis vælgere er enten globaliseringens og moderniseringens materielle tabere, eller også er de simpelthen tyngede af bekymring for alt det fremmede, globaliseringen fører med sig.

Det er en »socialpsykologisk« forklaring, mener Jan-Werner Müller, når vi antager, at populiststøtterne forholdsvis irrationelt handler på baggrund af deres følelser.

En anden ofte anvendt forklaring er, at populisterne er den demokratiske reaktion på elitens manglende kontakt til folket. Den giver Princeton-professoren heller ikke meget for.

»Først vil jeg afvise den idé, at populisme er et demokratisk svar på globaliseringen. Når folk maler dette billede af folket mod eliten eller det etablerede system, som man ser overalt, er det i sig selv en stor indrømmelse til populisterne. Masserne og folket taler ikke for sig selv. Nogen taler i deres navn og gør krav på dem. I mange tilfælde ved vi slet ikke, hvad folk præcist tænker og føler,« forklarer Jan-Werner Müller og påpeger, at denne ukritiske gentagelse af de socialpsykologiske forklaringer netop fremmer populismen.

»Det bekymrer mig, for det glider straks over i antagelsen om, at de her mennesker dybest set er irrationelle, og at vi ikke engang kan tale med dem, fordi de er fulde af frygt. Det kan til tider være tilfældet, vi ved det bare ikke og kan ikke blot antage det. Og jo mere vi taler sådan, desto mere styrker vi populisternes påstand om, at eliten ikke engang forstår folkets bevæggrunde, siden folk er så emotionelle. Det er dybest set samme type klichéer, som vi kender fra det 19. og 20. århundredes massepsykologi. Jeg tror ikke, vi tankeløst skal importere det ind i vores politiske diagnose.«

Populister elsker identitetspolitik

Jan-Werner Müller mener dog alligevel, at populisternes fremgang er knyttet til globaliseringen. For deres medvind er i høj grad skabt ved, at mange populistiske partier har bygget sig op omkring en udbredt underliggende splid om mere eller mindre kulturel og økonomisk åbenhed overfor omverdenen og egne hjemlandes minoriteter.

»Det er en slags konflikt, der gavner populistere, for de dyrker identitetspolitik, de stiller spørgsmål ved, hvem der virkelig hører til, og hvem der ikke gør, hvad

grænserne betyder og så videre. Det betyder ikke, at de har ret, men det forklarer måske, hvorfor dette er en debat og en diskurs, der virker for dem. Hvis nu den store debat i Europa hypotetisk set handlede om abort eller klimaforandringer, ville det være meget vanskeligt at forestille sig, at populisternes ville være i forreste linje. I identitetspolitiske debatter om åben- og lukkethed har populisternes derimod noget at tilbyde – noget, vi bør afvise, men ikke desto mindre noget, som forklarer, hvorfor de har haft så stor fremgang.«

Teknokrati som katalysator

Populismen er imidlertid også avlet af teknokratiets magt i institutioner som EU, hvor en nødvendigheds politik har umuliggjort reel demokratisk debat, og hvor ledende skikkelser har afvist legitim kritik som – ja, netop populisme.

EU-institutionerne skal derfor kunne skabe langt mere rum for kritik og debat, og vi skal bevæge os væk fra den teknokratiske logik om, at der altid kun er én korrekt og indiskutabel løsning, mener Jan-Werner Müller.

»Det udgør en risiko at tage disse debatter, men jeg synes, det udgør en endnu større risiko at holde sig til den teknokratiske vej, for så ender vi netop i denne polarisering med teknokrati på den ene side og populisme på den anden. Og selvom de to ser forskellige ud, har de noget til fælles: de accepterer ikke pluralisme. I begge tilfælde hævdes det, at vi ikke har brug for demokratisk debat eller et parlament, fordi svaret altid allerede er givet.«

– Kan populisternes løse nogle af de her repræsentationsproblemer, som de protesterer imod?

»Nej. På det substantielle niveau i forhold til politiske løsninger kan jeg ikke se, at de tilbyder noget. I mange tilfælde kan deres løsninger reduceres til tanken om, at homogenitet vil løse alle problemer. 'Hvis bare vi havde et homogent folk'. Dette er en selvmodsigelse, for samtidig hævder de, at det har vi allerede, og det er i dette folks navn, de taler. Det er efter min mening forkert på et substantielt niveau.«

Jan-Werner Müller er kritisk over for påstanden om en egentlig vestlig repræsentationskrise, men han mener, man bør være særligt opmærksom på, om de eksisterende partisystemer er i stand til at rumme forandring og afspejle de nye politiske stridspunkter, som opstår i befolkningen.

»Hvis man igen ser på Sydeuropa, så har både Grækenland og Spanien vist, at et partisystem kan ændre sig og på sin vis afspejle den meget reelle konflikt om nedskæringspolitik, der har domineret Sydeuropa i mere end et halvt årti nu. Så jeg tror ikke, man skal være for hurtig til at sige, at der er denne her store repræsentationskrise, og ergo har populisternes ret i, at vi er nødt til grundlæggende at ændre vores system i forhold til repræsentation,« siger han.

»Selvfølgelig betyder det ikke, at vi har en repræsentationskrise, hvis mit favoritparti ikke vinder. Så ville en masse mennesker være konstant i krise. Men hvis du tænker tilbage på, hvordan de grønne partier opstod i halvfjerdserne og firserne og efterhånden blev inkorporeret i partisystemet, mens andre partier til dels imødekom eller accepterede deres ideer – det er for mig lidt af en succesfuld transformation af et repræsentativt system, som ganske vist ikke skete fra det ene øjeblik til det andet, men som kan ske.«

Ingen vej til demokrati

Jan-Werner Müller peger på en række politiske partier, der ligesom det tyske Alternative für Deutschland (AfD) gik fra at være et ikke-populistisk protestparti til at optage en retorik om et sandt, homogent folk uden legitime politiske modstandere.

Men han kan ikke omvendt komme i tanker om partier, der er gået i modsat retning fra populisme til en større grad af pluralisme og demokratisk indstilling.

»Den beklagelige kendsgerning i forhold til spørgsmålet om, hvordan de kunne blive mere moderate og ultimativt mere demokratiske, er, at der ikke er noget indlysende incitament for dem til at blive det. Hvis det lykkes populisternes at styrke opfattelsen af, at der er en repræsentationskrise, som de selv er de eneste, der kan løse – eller endnu værre: hvis andre partier giver dem ret i deres

fortælling, sådan som de forskellige kristendemokrater i Tyskland dybest set gør – så vil det utvivlsomt styrke populistene. Og så har de ingen grund til at vende sig i en mere demokratisk retning.«